

PHILOSOPHY

Hryhorii Kovalskyi

Vasyl' Stus Donetsk National University

Ukraine, Vinnytsia

kovalsky.g@donnu.edu.ua

Axiological Dimension of the External Factors of Informational Confrontation in Ukraine

Abstract

The *purpose* of the research is to analyze the ways how values in the contemporary Ukrainian society are constructed under the external influence as well as the informational and conceptual aggression.

Methods: formalization, generalization, classification, systematization extrapolation.

Results. The axiological aspects of the information component of the “hybrid” war in Eastern Ukraine have been analysed in the terms the scientific paradigm of social philosophy. The construction of the value orientations in Ukrainian society during its lifetime as well as the factors of external informational influence during last decades were presented in the paper. The concept of the “European values” was explored, served along with the historical comparative analysis of the statutory documents that the values were specified. The main components of the European civilizational model were defined along with the problems of its academic and practical enactment in the context of the “hybrid” war in Eastern Ukraine. The need of the Eastern value factors to be considered as an element of the conceptual aggression against Ukraine is emphasized as a prerequisite of the effective information defence strategy.

Keywords: European values, information society, information paradigm or strategy of Ukraine, “the hybrid” warfare.

Григорій Ковальський

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Україна, Вінниця

kovalsky.g@donnu.edu.ua

Аксіологічна площина зовнішніх чинників інформаційного протистояння в Україні

Анотація

Мета дослідження полягає у необхідності простежити зміст і розкрити ціннісні фактори зовнішнього впливу на функціонування сучасного українського суспільства, яке протягом декількох років існує в умовах зовнішньої інформаційно-сміслової агресії.

Методи: формалізації, узагальнення, класифікації, систематизації, екстраполяції.

Висновки. Розглянуто аксіологічні аспекти інформаційної складової „гібридної” війни на Сході України з точки зору соціально-філософської наукової парадигми. Висвітлено процес формування ціннісних орієнтирів українського суспільства протягом історії та зовнішні чинники впливу на інформаційний простір в останні роки. Розкрито поняття „європейські цінності”, подано порівняльний аналіз нормативних документів, які їх фіксують, з точки зору історичної тягlosti. З’ясовано головні складові європейської цивілізаційної моделі, простежено питання її наукової та практичної імплементації в умовах „гібридної” війни на Сході України. Наголошено на необхідності врахування східних ціннісних факторів як складової смислової агресії проти України, задля побудови ефективної стратегії інформаційної оборони.

Ключові слова: європейські цінності, інформаційне суспільство, інформаційна концепція України, „гібридна” війна.

Вступ

В останні роки держава Україна переживає найскладніший період свого становлення, починаючи з проголошення незалежності. Всебічне поширення інформаційних технологій та утворення нового типу суспільного устрою, який отримав назву „інформаційне суспільство” зумовлює використання відповідних технологій в усіх сферах життя. Згідно дефініції філософа Елвіна Тоффлера світове суспільство перебуває в інформаційній стадії розвитку людства, а війни кожної з

них були спричинені найважливішими ресурсними елементами – земля в аграрній, промисловість в індустріальній та інформація в інформаційній цивілізації. Теоретик інформаційних технологій Джон Арквілла підкреслював, що в нових умовах функціонування мережевих складових підкорити будь-яке суспільство стає можливим у разі контролю нарративу характерному цьому середовищу. Наратив формує складові елементи і структуру, ціннісну і світоглядну модель світу. Тому розуміти інформацію необхідно не лише як трансляцію, але й як організуючу складову ціннісної системи. Сучасний розвиток світового суспільства показав першорядне місце інформації та знання, відтіснивши інші домінуючі – землю і промисловість.

Європейська аксіологічна модель

Розвиток європейської цивілізаційної моделі протягом останніх століть вивів на перший план найвищу цінність суспільства – людину. Навколо цієї категорії й формувалися основні політико-ідеологічні, соціологічні, психологічні течії засновані на підвалинах філософського інтелектуального руху, який отримав назву “гуманізм”. Філософська концепція гуманізму виступає як цілісна система етичних поглядів, де головною ідеєю є право та обов’язок людини визначати сенс та форму власного життя. Гуманізм базується на цінності людини як особистості, його права на свободу, щастя, розвиток, виявлення власних здібностей. У загальному розумінні ідеї цього філософського напрямку пропонуються утворення гуманного суспільства засобами етики, заснованої на людських та інших природних цінностях, в дусі розуму, вільного пошуку, використання людських здібностей.

Намагання осмислити дихотомічну взаємодію західних та східних ціннісних моделей в українському суспільстві визначили інтерес філософської науки до емпірично-описових і теоретико-концептуальних досліджень даної проблеми. До питання цивілізаційного розламу, що проходить територією України, звертались вчені українських наукових установ. А також, філософи та суспільствознавці західних країн, що відображено в наукових рефлексіях, матеріалах засобів масової інформації, громадських організацій тощо.

Гуманісти Ренесансу запропонували низку ціннісних орієнтирів, які були покладені в основу сучасної аксіологічної системи європейських держав. Серед них новий ідеал людини заснований на філософських ідеях Античності та теологічній доктрині богоподібності людини. Людина наділена розумом і безсмертною душею, яка володіє чеснотами і безмежними творчими можливостями, вільна в своїх вчинках і помислах, поставлена в центр світобудови самою природою. Добродієність була головною визначальною категорією гуманістичного ідеалу особистості та охоплювала низку моральних норм і уявлень. На відміну від християнських теологічних постулатів – віра, надія, милосердя, гуманісти розвинули тези античної етики. Зокрема, “Нікомахова етика” Аристотеля за поділом людських чеснот на моральні – мужність, щедрість, великодушність, справедливість, дружність, та розумові – мудрість, розсудливість, здатність до науки і мистецтва.

На сьогодні єдиного переліку європейських цінностей немає. Але всі європейці погоджуються з тим, що об’єднання народів відбувається перш за все на основі певних принципів, а Європейський Союз є спільнотою європейських цінностей. В узагальненому вигляді для простої людини це – рівноправність громадян та влади в суспільстві, соціальна відповідальність та освіченість, широкий спектр можливостей самореалізації, відкритість, толерантність, повага до вибору іншого, до всіх професій, до старості.

Окрім загальних уявлень існує низка документів, де викладені принципи співіснування народів на європейському континенті. Це узгоджена Радою Європи “Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод” (Yevropeys’ka konventsiya ..., 1950). І низка статей Лісабонського договору (Treaty of Lisbon, 2007), зокрема друга стаття “Цінності Союзу” наголошує, що “цінностями, на яких заснований Союз, є повага людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства закону і поваги прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для сукупності держав-членів, яка характеризується плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю і рівністю між жінками і чоловіками”. У преамбулі “Хартії Європейського союзу з прав людини” підкреслюється, що ці цінності засновані на духовній, моральній та історичній спадщині народів Європи, до яких відносяться принципи: “поваги до людської гід-

ності, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, рівності, солідарності, демократії і правової держави” (Charter of fundamental rights of the EU, 2000).

Адепти концепту “європейські цінності” відносять до них “спільність історичної долі та спадщини народів Європи; право націй на самовизначення; парламентаризм, демократичний устрій держави і суспільства, дотримання прав меншин, толерантність; верховенство права і правова культура; ринкова економіка заснована на приватній власності; соціальна справедливість, що спирається на соціальне партнерство; пріоритет прав людини, суверенітету особистості над державним суверенітетом, ліберальний індивідуалізм; світські суспільство і культура засновані на християнській культурній спадщині” (Evropeyskyy Soyuz ..., 2012).

Протягом історичного процесу й до нині європейський континент не має культурно-ментальної однорідності. За представниками цивілізаційного підходу до вивчення історії А. Тойнбі, С. Гантінгтоном, М. Вебером, Європа поділяється за релігійним принципом, а неоднорідний регіональний економічний розвиток характеризується приналежністю до певної гілки християнства. Зокрема, це явище характерне і для народів Східної Європи, по кордонах яких проходить цивілізаційний розподіл. Кризовий період з 2013 по 2014 р. розмежував історію України на дві епохи та приєднав українське суспільство до цивілізаційної моделі сучасної Європи. Ціннісні орієнтири українців розвивалися як поняття, що розкриває в свідомості людини зв’язок “індивідуального” і “громадського”, як єдність когнітивних і афективних процесів. Утворена подіями останніх десятиліть змістова основа мотивації поведінки людей в Україні виражає внутрішню основу відносин особистості з дійсністю. Значний вплив ментально-культурних змістів євразійського простору на сході та європейського на заході держави зумовили кризові явища сьогодні.

Перспективи реалізації цивілізаційного вибору

Ціннісні орієнтири корелюються з відповідною мотиваційною структурою. Система цінностей значною мірою впливає на вибір засобів задоволення потреб та інтересів. Ціннісні орієнтири індиві-

да є результатом довготривалого впливу соціальних структур – сім'ї, школи, трудового колективу, засобів масової інформації. Вони показують ступінь включення особистості в суспільстві, визнання суспільно значимих цінностей та спрямованість її інтересів. Ціннісні орієнтири розгортаються в меті, ідеалах, інтересах, життєвих планах, принципах, переконаннях, є утворенням ідейно-цільового плану, генеральною лінією життя людини. Своє втілення прояв вони знаходять у вербалізованих програмах та реальній поведінці людей. Ціннісна орієнтація є вибором особистості такого типу поведінки, в основі якого знаходяться усвідомлені цінності і може бути спрямована як на справжні цінності, так і на хибні, ниці, навіть на “антицінності”. Ступінь моральності і духовності особистості залежить від укоріненості в її психіці стійких орієнтацій на гуманні цінності та ідеали.

Сучасне українське суспільство зацікавлене в пошуку кожною особистістю власного місця у системі принципово нових ціннісних координат, що виникли в результаті політичних, економічних, соціальних, військових змін останніх років. Минулий досвід ціннісної орієнтації в суспільному та індивідуальному житті стрімко знецінюється, а консервативна частина суспільства важко сприймає нові реалії, які випадають з традиційної для них ціннісної шкали сформованої в інших умовах. Проєвропейські політичні рухи, суперечності інтеграційних процесів, а до того ж інформаційно-сміслова агресія привели до кризи старої ціннісної шкали і не спроможності забезпечити орієнтири моральної поведінки українців. Нова шкала тільки починає складатися, а цей вакуум вже позначився на індивідуальних і групових світоглядних орієнтирах соціуму. За роки незалежності українське суспільство важко долало радянську інерційність, коли моральність підміняли ідеологією з її упередженим колективістським відношенням до людини.

Ціннісно-сміслові впливи на українське суспільство

Інформаційна війна проти України спричинила низку кризових явищ, які стали справжнім викликом і поставили під загрозу існування державності. Серед них чільне місце займає саме аксіологічна криза українського суспільства викликана кризою ціннісних орієнтирів у суспільстві, відсутності протягом останнього десятиліття чіткої позиції

держави до врівноваженої гуманітарної політики. Стрімкий розвиток світового суспільства, поява великого та диференційованого світу цінностей, ускладнення ціннісних взаємовідносин “людина-людина”, “людина-держава”, “держава-держава” стали каталізатором кризи ціннісних орієнтацій не тільки в Україні, а й у всій Східній Європі. Подекуди криза виявляє свої потворні прояви на кшталт індоктринації кримінальної етики в українському суспільстві часів попереднього президента-втікача, російських пропагандистських експериментів з насаджування хибних не властивих сучасному суспільству цінностей.

Російсько-українська “гібридна війна” сьогодні обґрунтувала, що інформація є інструментом перекодування у відповідних електоральних групах нових смислів та цінностей. Так, російські фахівці пропаганди використали винахід пропагандиста В. Мюнценберга: громадянські акції проти авторитарності президентства В. Януковича отримали характеристики з найбільш пам’ятної в народі та найстрашнішої в уяві людини події ХХ ст. Другої світової війни – Революція гідності названа “антиконституційним заколотом фашистської хунти”, учасники АТО – “карателями” тощо. Використання такої лексики вивело дискурс з раціональної площини в емоційну, позбавляючи її, таким чином, альтернативної оцінки. Так, російська пропаганда намагалася дегуманізувати противника, тобто позбавити людських якостей, що мало на меті усунути психологічні бар’єри росіян перед вбивством представника так званого “братського народу”. Проте, “тривалий вплив дегуманізації українського народу сприяв широкій дегуманізаційній трансформації, що спричинило фашизацію частини російського суспільства, накопичення заряду ненависті до собі подібних” (Ткач, 2016: 103).

Агресивна практика російського суспільства сьогодні спричинена різновекторністю ціннісних орієнтирів пострадянських країн. Радянська ідеологія в РФ була замінена концептом “руський мір”, для якого чужим є антропоцентричне ставлення до реальності. Тривала стійка поведінка людей закріплює взаємозалежність нинішніх моральних установ у досвіді поколінь, а моральними цінностями виступають проголошені пропагандою РФ принципи, норми, правила поведінки, ідеали. Видозмінена система цінностей суспільства є сукупністю моральних оцінок і позначається у світоглядно-філософських концепціях, у творах мистецтва, у процесі виховання, закріплюючись

у загальноприйнятих моральних кодексах, способах мислення і переживаннях людей.

На думку французького філософа Б.-А. Леві, теперішня суть РФ спирається на протилежні європейським цінності – “кснофобію, націоналізм, культ крові, культ походження, культ не народу, а натовпу”. Метою сучасної РФ є зруйнування Європейського Союзу та його заміна новим устроєм з новими ціннісними орієнтирами заснованими на російській парадигмі – “інша географія, інша форма федералізму і політична культура, що суперечитиме демократичним засадам, популістська Європа на підставі архаїчних, націоналістичних шовіністичних цінностей, все що докорінно суперечить тому, що вкладали в поняття єдиної Європи її батьки-засновники” (Levi, 2016). РФ набагато сильніше віддана своїм цінностям, ніж європейці власним і це робить росіян сильнішими у цивілізаційному протистоянні із західним світом.

Особливістю інформаційного простору який створює РФ є його віртуалізація. Пропагандистськими засобами впливу для смислової легалізації створюються уявні об’єкти, яких ані фактично, ані юридично не існує. Інформаційно-психологічні технології інформаційної війни мали на меті екзогенний вплив на психіку і свідомість людей в тимчасово окупованих районах держави, з метою впровадження і вкорінення у пам’яті необхідних ідеологем, міфів і установок, формування стереотипів поведінки та прийняття рішень, каналізації настроїв, формування почуттів, активізацію або пригнічення волі.

Конфлікт України і РФ, на думку Г. Почепцова, є “першою смисловою війною в світі”, де образ та візуалізація вмикають емоційне сприйняття інформації усуваючи раціональний підхід у міркуванні” (Informatsionno-psikhologicheskaya voyna ..., 2014). Мета такого виду війни знаходиться не у віртуальному, а у фізичному вимірі. Сміслові війни існували в історії, прикладом чого вчений наводить поширення християнства – перехід від властивої народу релігії до чужих смислів та цінностей. Сміслову війну Г. Почепцов бачить “як “медійну”, яка в сучасних українських умовах має незвичний характер і прояв. В російсько-українській “гібридній війні” медійна складова була домінуючою – смислова війна перемагає розум, а згодом і території” (Україна–Крым–Rossiya..., 2014). Завдяки інформаційному впливу в Україні відбувається інволюція смислів, пропаганда будується на ідеї повернення

радянських штучних смислів, ментальних конструктів і ціннісних орієнтацій. Утримання суспільства в цих інформаційних конструктах допомагає підтримувати у віртуальній площині смислову та ціннісну залежність людини від центрів впливу.

Висновки

Отже, аксіологічна проблематика російсько-української “гібридної” війни висвітлює внутрішні ціннісні стимули людини, які стали підґрунтям воєнної агресії РФ. Зовнішні смислові та ціннісні орієнтації становлять інший бік військових подій і допомагають зрозуміти причини конфлікту, вивести його на рівень міжцивілізаційного протистояння. Територіальне та хронологічне співіснування двох ціннісних світових центрів показало неможливість поєднання ціннісних елементів або формування нейтральних взаємовідносин між ними.

References

- Charter of fundamental rights of the European Union*. European Parliament, 2000. Retrieved from: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
- Chernenko, Tetyana. *Priorytety derzhavnoyi informatsiyanoi polityky v umovakh hibrydnoyi viyny*. Stratehichni priorityty, 2015. № 4 (37). (in Ukrainian).
- Evropeyskiy Soyuz – prosto y ponyatno fakty y svyazy*. Retrieved from: http://www.kas.de/wf/doc/kas_17802-1522-13-30.pdf (in Russian).
- Informatsionno-psikhologicheskaya voyna, Vostochnyy front*. Argument. Retrieved from: <http://argumentua.com/stati/informatsionno-psikhologicheskaya-voyna-vostochnyy-front> (in Russian).
- Khantynhton, Semyuel. *Stolknovenye tsyvylyzatsyy*. Moscow: OOO “Yzdatelstvo AST”, 2003. (in Russian).
- Khrystyanskaya tsyvylyzatsyya: systema osnovnykh tsennostey. Myrovoy opyt y rossyyskaya sytuatsyya*. Moskva: Nauchnyy eksperiment, 2007. (in Russian).
- Levi, Bernar-Anri. *Instyutsiyi ES ne pratsyuvatymut, doky ne bude politychnoyi federatsiyi Yevropy*. Evropeyska pravda, 10.10.2016. Retrieved from: <http://www.eurointegration.com.ua/interview/2016/10/10/7055333/> (in Ukrainian).
- Tkach, Volodymyr. *Spetspropahanda yak informatsiyyny skladnyk hibrydnoyi viyny Rosiyi proty Ukrayiny*. Strategichni priorityty. Retrieved from: http://www.niss.gov.ua/public/File/Str_prioritetu/polituka_1_2016.pdf (in Ukrainian).
- Treaty of Lisbon. Official Journal of the European Union*, 17.12.2007. Retrieved from: http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=FXAC07306
- Ukrayna–Krym–Rossyya: Pervaya Smyslovaya voyna v myre*. Arhument, 04.06.2014.

Philosophy

Retrieved from: <http://argumentua.com/stati/ukraina-krym-rossiya-pervaya-smyslovaya-voyna-v-mire> (in Russian).

Yakhno, Olesya. *Audyt zovnishnoyi polityky. Yakoyu maye buty "rosiyska stratehiya" Ukrayiny*. *Evropeyska pravda*, 28.09.2016. Retrieved from: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/09/28/7055124/> (in Ukrainian).

Yevropeyska konventsiya pro zakhyst prav lyudyny i osnovnykh svobod. Retrieved from: <http://www.echr.ru/convention/index.htm>. (in Ukrainian).

Ynformatsyonno-psykholohycheskaya voyna, Vostochnyy front. *Arhument*. Retrieved from: <http://argumentua.com/stati/informatsionno-psikhologicheskaya-voyna-vostochnyi-front>. (in Russian).